

Post F@ktum möter gymnasieskolan

Av Lotte Edsbrand

Postmuseums faktavåning Post F@ktum skapades under 1999 i samband med den senaste ombyggnaden. Syftet är att göra bibliotek och arkiv samt frimärks- och föremålssamlingarna nåbara från "ett och samma ställe" så att den tillfällige besökaren, forskaren, låntagaren eller skoleleven lättare får en överblick över vad som rymms bakom museets kulisser. I ambitionen att tillgängliggöra samlingarna har tre viktiga satsningar gjorts för verksamheten. Ett omfattande och ständigt pågående digitaliseringsprojekt har inletts där samlingarna görs sökbara i databaser. Bibliotekets bokbestånd har placerats i öppna hyllor där besökaren själv kan botanisera bland hyllorna. Det har dessutom inrättats en pedagogisk tjänst.

Tanken är att med hjälp av databaser, öppna hyllor, studiesamlingar med frimärken, läsplatser, Internetuppkopplade datorer och behjälplig och kunnig personal möjliggöra för besökaren att lättare fördjupa sig i områdena filateli och posthistoria.

En pedagogisk satsning

Pedagogens uppgift är att åskådliggöra och levandegöra det som gömmer sig bakom arkiv- och föremålsdörrar och aktivt föra ut ett material som i första hand kan tyckas ostrukturerat, ogripbart och kanske till och med ointressant eller svårt. För pedagoger som arbetar med arkivmaterial handlar det om att försöka få en överblick över ett gigantiskt material för att sedan djupdyka och plocka upp antingen något alldeles unikt eller också något generellt och allmängiltigt.

För att museets material ska bli tillgäng-

.....
LOTTE EDSBRAND, f. 1967 i Stockholm.
Fil. kand med etnologi som huvudämne samt studier i pedagogik, socialantropologi och statsvetenskap. Hon har en Waldorflärarexamen och en basutbildning i samtalsterapeutisk metodik vid Karolinska institutet. Vidare har hon producerat etnologiska dokumentationer för Institutet för Folklivsforskning, Socialtjänstens FoU-byrå, Upplandsmuseet och Postmuseum. Museipedagog vid Postmuseum sedan 1996 med ansvar för den pedagogiska verksamheten i museets faktavåning, Post F@ktum, sedan dess tillkomst 2000.
.....

ligt för en bredare publik än den trogna skara posthistoriker och filatelister som redan besöker museet, måste vi hitta olika sätt att visa vad som finns. I denna artikel beskrivs hur man – utifrån några pedagogiska grepp – kan arbeta med gymnasieelever när det gäller att synliggöra museets samlingar.

Osynliga källor

I mars 2006 presenterade Koopi, Kooperativa institutet, en undersökning som visar att åtta av tio gymnasister hämtar mer än hälften av informationen på nätet vid grupparbeten och enskilda arbeten. Vidare visar det sig att närmare hälften av eleverna inte har fått någon handledning av sina lärare för hur de kritiskt ska granska informationen på Internet. Endast en av tre elever brukar kontrollera vem som är avsändare och endast en av tre tycker att det är viktigt vem som står bakom informationen.

Givetvis är det bekymmersamt att så stor andel av eleverna söker sig till – kanske enbart? – Internet. Vad händer då med alla källor och all information som inte går att hitta på Internet eller i webbanslutna databaser, dvs. källor som inte är lika lättillgängliga som det material som inom loppet av en bråkdel sekund går att finna på nätet? Är det så att eleverna vet att de finns men inte tar sig tid att fysiskt ta sig till våra arkiv och museer för att hitta förstahandskällor av historisk kvalitet? Eller är det så att de inte känner till dem? Om svaret är ja på den senare frågan, vem ska i så fall vägleda dem till dessa källor? Har deras lärare kunskaper om allt material som döljer sig bland arkivhyllor och föremålsmagasin? Har lärarna tillräckliga kunskaper om vad som går att finna på Internet? Hur blir det i förlängningen om eleverna inte kommer längre än till Internet? En annan fråga varje museianställd bör ställa sig, är hur det blir om vissa grupper inte har tillgång till den information de behöver för ett aktivt medborgarskap?

Ja, frågorna är många och kanske är det här som museer och arkiv kan fundera över vilken roll vi har i detta moderna "informationsdrama". På museer runt om i landet samlas olika typer av källor under ett och samma tak, vilket har givit dess personal en samlad bild av det material som ryms i samlingsarna. Personalen besitter ofta oersättlig erfarenhet av och kunskap om att sortera och analysera det mångsidiga material som gömmer sig bakom kulisserna.

Även om museerna inte är huvudrollsinnehavare så har de en viktig roll att spela. Museerna har en central betydelse som bärare av det gemensamma kulturarvet. Man erbjuder ett källmaterial som inte är färdigbearbetat och som kan tolkas och bearbetas på olika sätt av olika individer och under olika tidsepoker.

Internet – en del av något större

Sedan några år tillbaka pågår en livlig diskussion bland lärare och bibliotekarier om hur man ska få elever att skaffa sig ett kri-

tiskt förhållningssätt till Internet. Man menar att det är alltför vanligt att studenter inte granskar ursprunget till den information som går att hitta på Internet, utan accepterar, eller till och med kopierar, det material som finns där. För att komma tillrätta med problemet produceras en uppsjö böcker och artiklar som behandlar informations-sökning på Internet. Många av dem ger konkreta tips till lärare om hur källkritik bedrivs på Internet och hur man kan gå tillväga i sin undervisning.

Diskussionerna om källkritik tenderar att luta för mycket åt att handla enbart om Internet. Detta har sin naturliga förklaring eftersom gymnasieelevers sökningar efter information i så hög grad görs enbart där, men hur förhåller det sig med kritik av andra källor än Internet? Vad innebär det att källkritiskt granska och att ha ett källkritiskt förhållningssätt till alla medier? Skolverket skriver i sin lägesrapport för 2006 att det finns få undersökningar som gjorts på hur elever bearbetar information:

"Med ökande tal om informationssamhället och dess krav, behov och möjligheter har studier mer gällt elevers informations-sökning än försök att ta reda på hur eleverna förstår innehållet i informationen och vad de faktiskt lärt sig genom sina självständiga arbetsuppgifter, bl.a. via skolbibliotekens resurser."

När elever ska skriva sina uppsatser, rapporter eller projektarbeten är själva hanteringen av all typ av information och det undersökande arbetssättet avgörande för slutprodukten. Här hamnar själva arbetsprocessen i fokus och Internet blir enbart en av många kanaler att hitta information genom. Pedagogens roll är att i största möjliga mån ha en överblick över alla dessa kanaler och således vägleda eleven att själv hantera informationsflödet och därmed bidra till sin egen kunskapsinhämtning.

Handledning och informationsbearbetning

Det källkritiska förhållningssättet till alla typer av källor innebär en arbetsprocess som eleverna måste bli varse och lära sig. Det handlar inte bara om att källkritiskt granska olika medier, utan det källkritiska tänkandet måste appliceras på ett mycket bredare fält och inkludera alla typer av källor. Man kan helt enkelt säga att här är det frågan om att analysera och kritiskt granska företeelser som elever stöter på ute i livet: allt från kläder och musik till historiska fakta, aktuell nyhetsinformation och relationer.

I Mikael Alexanderssons och Louise Limbergs forskningsrapport pekar de på att "i en skolvärld av obelysta metoder för informationssökning och kritiskt granskande av källor lämnas elever ensamma i samtalet med sina texter och skoluppgifter". Författarna har i sina studier sett att många elever inte har kunskap i vare sig att söka effektivt i sökmotorer på Internet eller att källkritiskt granska olika typer av källor. Anmärkningsvärd är elevernas inställning till typen av källor som är viktiga att källkritiskt granska:

"I de klasser där en stor mängd böcker hämtats in till klassrummet från skolbibliotek eller kommunbibliotek förekom inga resonemang alls om källkritik. När läraren i en klass uppmärksammade frågor om källkritik relaterades detta enbart till information på nätet."

Påtagligt under forskarnas observationer var att även de elever som är ovana vid datorer och inte har speciellt stor vana vid att söka information på webben söker sig direkt till en dator när de kommer in i biblioteket. Vidare kunde de se att lärarna själva ofta har en oklar inställning till källredovisning vilket de förmedlar till sina elever och därmed ger dubbla budskap om vad som gäller:

"Läraren: Man ska alltid ha med sina källor.

Mikaela: Men det blir ju så fult då.

Anna: Jo men ibland finns det på nätet, det

kommer längst ner liksom.

Läraren: Det är ju jättebra när man läser något på nätet och kan se var det kommer ifrån.

Mikaela: Men jag vet ju inte riktigt vart allt kommer ifrån.

Läraren: Ta med dem som du kommer ihåg då."

En intressant iakttagelse är att i de klasser, där lärare ingrep mer aktivt i elevernas kunskapsprocess, kunde forskarna däremot se att förmågan till källkritik utvecklades.

Vad innebär informationssökning?

Louise Limberg beskriver i sin rapport från 1998 hur elever söker information på tre olika sätt:

1. De som enbart samlar in fakta.
2. De som samlar in fakta, sammanställer och diskuterar.
3. De som granskar och analyserar och själva resonerar sig fram till ett möjligt svar.

För att uppnå det tredje förhållningssättet, som går att applicera på alla typer av källor inklusive Internettexter, torde museerna kunna bli en fantastisk resurs om man dessutom lyckas hitta en form att bistå elever och lärare med detta. Frågan vi kan ställa oss då är förstås: hur gör vi det?

Om man nu tänker sig källkritik i ett vidare perspektiv än bara Internet, vad innebär bearbetning av källor och vad är informationshantering? Hur ser arbetsprocessen ut? Ann Wiklund betonar i sin artikel vikten av att elever har ett rikt utbud av olika typer av källor:

"Ett antal val, analyser och reflektioner ska göras. En förutsättning för att man ska kunna arbeta med informationshanteringen på detta sätt, är att man på riktigt nära håll har tillgång till många olika sorters källor. Tryckta, elektroniska, ljud och bild, sorterade i skolbibliotek/mediatek med tillgång till pro-

fessionell handledning. Att kunna jämföra källor med varandra är en viktig kunskap, liksom att kunna välja rätt mediatyp för det aktuella behovet. Det är eleven som ska göra valet – inte läraren. Startplaneringen är viktig för arbetets fortsatta kvalitet.”

Här blir tillgängligheten och närheten till källorna av lika stor vikt som själva granskandet och tolkandet av dem. Processerna hör ihop och är avhängiga av varandra.

Förutom aktiv och professionell handledning påminns vi återigen om hur viktigt det är med källornas tillgänglighet för att bedriva källkritik. I en tid när elever i första hand söker information på Internet tycks tillgängligheten när det gäller alternativa källor, såsom t.ex. arkivmaterial, handla om att eleverna måste få källorna aktivt presenterade för sig. Med *aktivt* presentera menar jag att vi i museivärlden dels måste ta initiativet att visa elever och lärare vad vi har i våra arkiv och dels ta på oss ansvaret för att det görs på ett pedagogiskt bra sätt.

Vikten av reflektion på plats – den sociokulturella betydelsen

Pedagogerna Monica H. Sträng och Jörgen Dimenäs framhåller i sin skrift att mötet och mötesplatsen är kärnan för all undervisning och utbildning. Det finns alltså en pedagogisk poäng med att låta eleverna lämna skolan och uppsöka den plats som är relevant för kunskapsutvecklingen.

Den sovjetiske filosofen och psykologen Lev Vygotsky (1894-1934) studerade hur barnets utvecklande av ett språk hängde samman med utvecklingen av tänkandet. Hans teori var att om barnet saknar ett ord/begrepp löser han/hon det genom att begära det av de vuxna i omgivningen. Med detta ville Vygotsky framhålla att vår förståelse och vår tänkande förmåga framför allt inte är en medfödd process utan att den formas i ett aktivt samspel med vår omgivning, dess sociala mönster och kultur. På så sätt kom han att understryka att allt lärande är beroende av dess sammanhang och social interaktion är en mycket betydelsefull faktor för

den kognitiva utvecklingen.

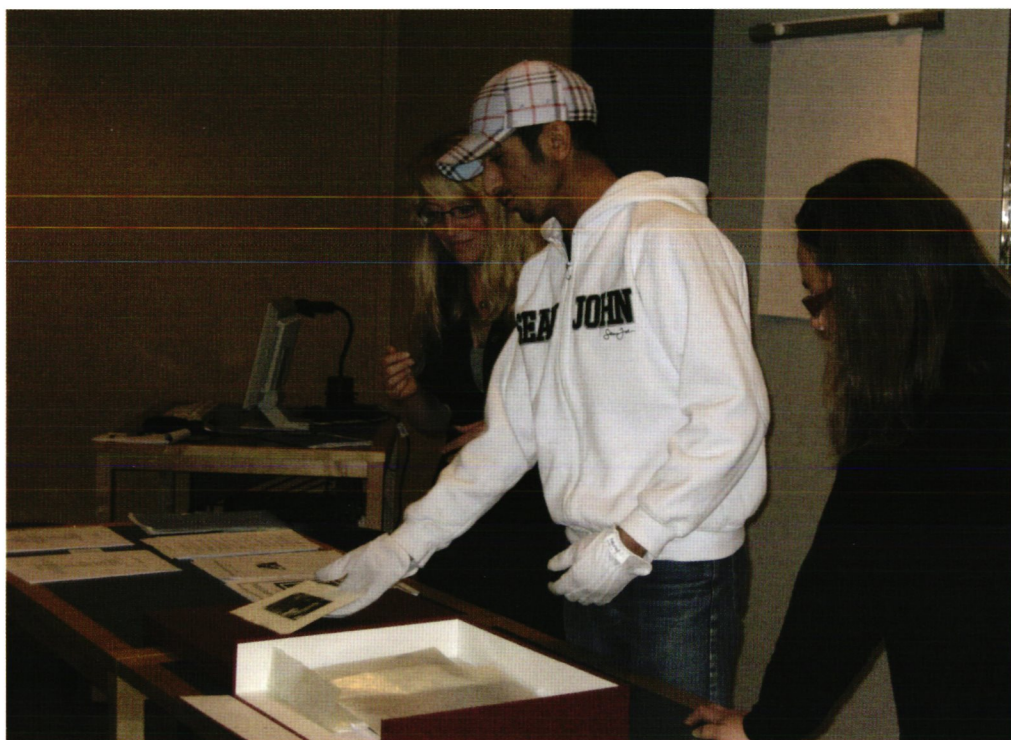
Hans efterföljare Jerome Bruner är föreläsare för aktiv inläring ”learning by discovery”, som bygger på att man själv får upptäcka nya begrepp istället för att passivt låta sig undervisas. Eleverna lär sig alltså genom sitt eget experimenterande. Man skulle kunna uttrycka det så att vårt vetande kan bli ett medvetande när vi förhåller oss aktivt till något vi jobbar med, när vi är reflekterande praktiker (se Imsen).

Platsen – i det här fallet museer, bibliotek och arkiv – blir med detta perspektiv en viktig del i elevernas kunskapsutveckling. Det gäller att få elevens tänkande att på ett lättsammare sätt röra sig mellan ett vardagligt och ett vetenskapligt plan (sammanföra teori och praktik). Det är också något som händer under själva inlärningsprocessen när alla sinnen får vara aktiva och här har miljö – med dess unika historiska källmaterial, gestaltande utställningar med autentiska föremål osv. – en central betydelse.

Nedan görs en beskrivning av hur två olika, men kompletterande pedagogiska program har växt fram i Post F@ktum. Därefter följer en beskrivning av hur inlärningsprocessen ser ut och hur vi arbetar med några pedagogiska verktyg i ett av programmen.

Två pedagogiska program växer fram

Under höstterminen 2000 inledde jag och dåvarande museipedagogen Pia Bäckström ett samarbete med en Komvux-grupp i ämnet historia B. Det resulterade i att två elever skrev var sin uppsats om sju sidor på temat *Beredskapstiden*. Båda uppsatserna utgick från en och samma brevsamling från beredskapstiden, *Sven och Gertrud Karlssons korrespondens*, som finns i Postmuseums arkiv. För att underlätta arbetet med att närma sig breven och underlätta läsningen av dem fick eleverna inledningsvis med sig en lista med frågor att ställa utifrån breven. De fick sedan boka tid med oss för att själva kunna sitta i forskarummet och läsa breven, leta litteratur i biblioteket och i museets databaser samt arbeta med sin uppsats, men vi var alltid nära tillhands om de be-

Är detta Sven och Gertrud?
Vad ska jag med handskena till?
Foto: Lisa Wiklund.

Is this Sven and Gertrud?
Why do I need gloves?
Photo: Lisa Wiklund.

hövde hjälp.

Trots samma förutsättningar när det gäller materialtillgång blev de två uppsatserna mycket olika varandra. Eleverna hade använt sig av förstahands- och andrahandskällorna på helt skilda sätt, vilket vi inte hade räknat med. Detta gav oss emellertid idén att på något sätt använda oss av bägge uppsatserna i vårt fortsatta pedagogiska arbete. Nu hade vi ett uppsatsmaterial som vi skulle kunna låta andra elever analysera, kritisera och bearbeta.

Under vårterminen 2001 fortsatte jag och museipedagogen Hedvig Bruzæus arbetet med projektet och ännu en Komvux-grupp kom på besök. Som utgångspunkt för besöket använde vi oss dels av de två uppsatserna och dels av de autentiska källorna, dvs. brevväxlingen. Vi inledde besöket med en

introduktion av museets posthistoriska utställning. Därefter följde grupparbeten och en timmes seminarium där vi diskuterade källor, källhantering och hur man undviker vissa fällor i uppsatsskrivandet. På så sätt fick eleverna en chans att möta ett primärmaterial och diskutera de problem man stöter på när man tar sig an originalhandlingar och ska skriva en uppsats. Eleverna hade läst uppsatserna i förväg för att vara väl förberedda på de kommande arbetsuppgifter som väntade på museet.

Väl tillbaka i klassrummet gjorde elever och lärare en utvärdering av besöket hos oss och vi fick ett mycket positivt gensvar. Många elever hade upplevt besöket som lärorikt och matnyttigt inför det kommande uppsatsförfattandet.

Sedan dess har programmet *Källor och källkritik* modifierats något och de pedagogiska verktygen finslipats, men ramen och upplägget är fortfarande samma. Under hösten 2004 och våren 2005 utvecklade museipedagogen Kari Arnekleiv ytterligare ett program i Post F@ktum som har fått nam-

net *Forskarskolan*. Grundtanken är att erbjuda elever ett program där de själva detaljgranskar, analyserar och bearbetar olika typer av primärkällor ur vårt arkiv.

Programmen *Källor och källkritik* och *Forskarskolan* kompletterar varandra. Det förstnämnda har en mer teoretisk inriktning och syftar till att öka elevernas källkritiska förmåga att bedöma olika typer av media under uppsatsprocessen. Det sistnämnda handlar om att skapa förutsättningar för eleverna att göra egna erfarenheter i granskandet och analyserandet av olika typer av primärmaterial. Meningen är att de själva

Varsamt, varsamt plockar forskareleven ut källmaterialet ur arkivlådan.

Foto: Viveka Nybom.

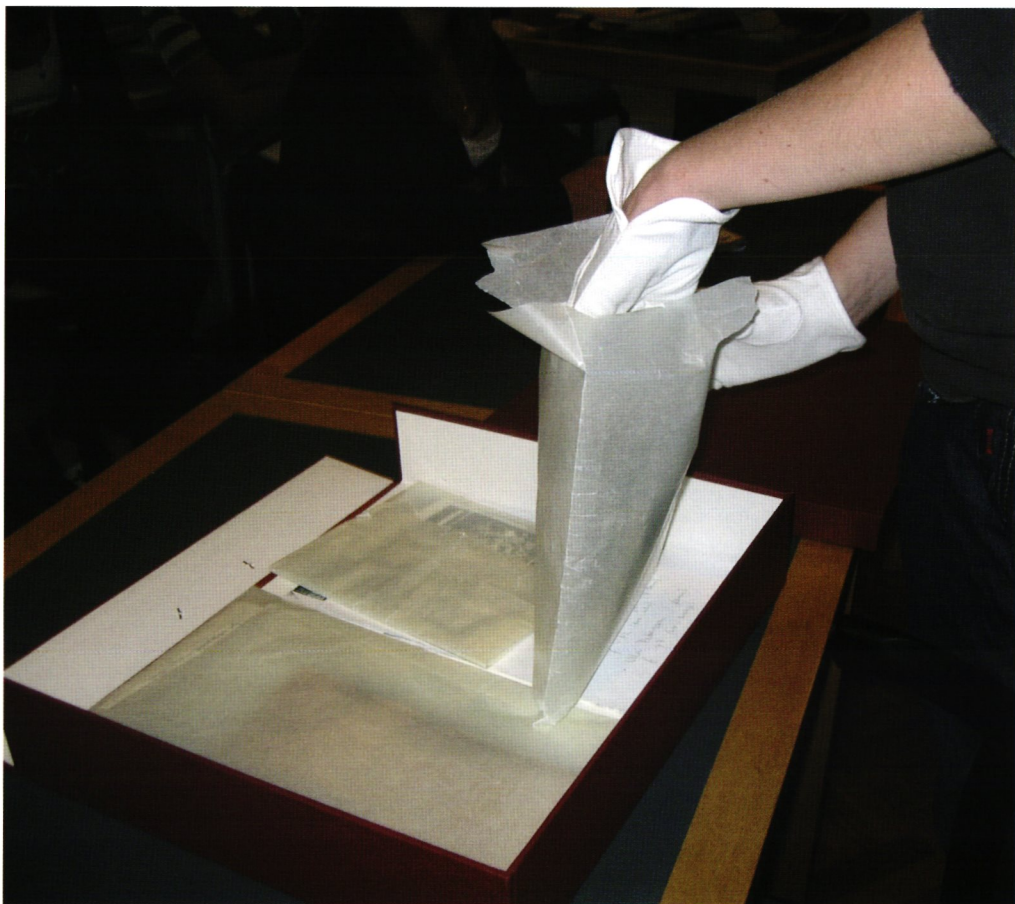
A research student is carefully removing source material from the archive drawer.

Photo: Viveka Nybom.

ska få uppleva att de historiska dokumenten berättar något.

Målgrupper

För att grund- och gymnasieskolor i Stockholmsområdet ska hitta till våra pedagogiska program gör vi utskick med en folder där museets pedagogiska verksamhet presenteras. Sedan hösten 2005 gör vi även utskick direkt riktade till ämnesansvariga lärare i historia och samhällskunskap på gymnasiet där *Forskarskolan* och *Källor och källkritik* dessutom presenteras separat på en A4-sida. Vi brukar också skicka information om programmen till Internetprojektet *Kolla Källan!* vid Myndigheten för skolutveckling. De placerar sedan informationen under fliken Kalendarium. För att motivera lärarna att besöka Postmuseum har vi i det separata utskick-

et lagt till ett stycke som heter *Varför posthistoria?* där vi förtydligar vår funktion som samhällsinstitution:

"Posthistoria är en viktig del av Sveriges historia. Att studera denna 370-åriga verksamhet innebär att man berör teman som kommunikation, sociala förhållanden och jämställdhet, arbetsförhållanden, demokrati, arkitektur med mera. I museets posthistoriska samlingar finns källmaterial som berättar något om hur vi har levt, tänkt och handlat under en viss tidsperiod. Samtidigt kan historien ge perspektiv på stora frågor som rör nuet och hur vi lever våra liv idag. Att ta fram de små berättelserna i den politiska historien ser vi som en viktig uppgift för ett museum. I källorna ser vi vår historia, vår samtid och vår framtid."

Nedan beskrivs undervisningsstrategin för programmet *Källor och källkritik* och hur inlärningsprocessen ser ut. Programmet *Forskarskolan* har ett något annorlunda upplägg och får bli föremål för en annan artikel.

Problembaserad undervisningsform

Generellt kan man säga att det som präglat lärarens traditionella roll har varit hur han/hon på bästa sätt ska kunna överföra sina egna kunskaper på eleven genom så kallad katederundervisning. Numera blandar ofta lärare olika undervisningsstrategier där pedagogen även fyller funktionen som vägledare eller handledare på elevens väg till kunskap. Istället för att läraren formulerar ett problem och sedan en lösning, gör eleven sin egen analys av ett problem som han/hon själv finner en lösning på.

Programmet *Källor och källkritik* är inspirerat av två metoder som tillämpar strategin att bedriva undervisning med ett undersökande arbetssätt: PBL, problembaserat lärande, och casemetodik. I sin bok beskriver Michael Allard skillnaden och likheterna mellan de två:

"Gemensamt är strävan att utveckla under-

visningen mot ett undersökande förhållningssätt och ett ökat samspel mellan elever och lärare. Kunskapen ska "upptäckas" av eleverna själva. /.../ Case-metoden har inte smågruppsarbete som obligatoriskt inslag. Även om grupparbete med fördel kan ingå så betonas alltid varje elevs individuella insats vid redovisningarna. En viktig del av Case-metoden är det seminarium som alltid ingår och där caset diskuteras av hela studiegruppen och där var och en svarar för sig."

Case-metoden är en problembaserad undervisningsform som avser att försätta eleven i verklighetsliknande situationer. Eleverna får sedan göra ställningstaganden och fatta beslut, ofta med etiska, moraliska och känslomässiga inslag. Deltagarna i utvecklingsarbetet samlar information från olika källor vilket i sin tur leder till nya infallsvinklar, lösningar, reflektioner och alternativa lösningar. Syftet är att stimulera intresset och träna problemlösning. Eleven ska själv upptäcka sina kunskapsluckor, stimuleras till fortsatt lärande och på så sätt själv skaffa sig kunskap samt få färdighet i problemlösning (se Egidius).

Nedan följer en närmare beskrivning över hur vi försöker applicera PBL- och casemetoderna i programmet *Källor och källkritik* samt hur vi tänkt när det gäller dess struktur och genomförande.

Programmet Källor och källkritik

Förberedelser. Några veckor före besöket får eleverna till uppgift att läsa de två ovan nämnda uppsatserna på hemmaplan. Meningen är att besöket "inleds" utanför museet och att eleverna har en slags förkunskap i ämnet när de sedan kommer hit. I detta skede vet de inte vad som för övrigt väntar dem eller förväntas av dem, de har oftast ingen övrig förhandsinformation om vare sig museet eller Postens historia.

Att de läser uppsatserna i förväg har betydelse för inläringen eftersom det väcker ett visst intresse eller nyfikenhet inför vad som komma skall. Tanken är att uppsatserna skall väcka något hos eleven som gör att

han/hon har ett större intresse och högre motivation att engagera sig i besöket. En annan mer praktisk anledning är att tiden är för knapp för att låta eleverna läsa uppsatserna på plats.

Under läsningen av uppsatserna har eleverna en enklare läsguide som också är tänkt att väcka nyfikenhet hos uppsatsförfattarna och deras skolarbete:

- Läs inledningen i de båda uppsatserna och fundera över vad respektive uppsatsförfattare skriver att de ska ta reda på, dvs. vilken är deras arbetsuppgift?
- Vilka har skrivit uppsatserna tror du: man/kvinna? ålder? utbildning?
- Om du hade skrivit en av de två uppsatserna, vilken hade det varit? Reflektera över ditt val och varför du inte valde den andra!

Besöket inleds. Genom att inleda med att fråga om eleverna vet varför de är här och om de vet vad de ska göra på museet i dryga två timmar, upprepas meningen med museibesöket. För det mesta är det inte någon som riktigt kan svara på frågan, vilket inte behöver tolkas som att ingen vet anledningen till besöket, men det ger ändå en fingervisning om vikten av att förtydliga syftet med besöket och hur dagordningen kommer att se ut.

Därefter följer en kort visning av den posthistoriska utställningen med fokus på hur behovet av en organiserad postverksamhet växte fram och hur utvecklingen har lett oss till dagens mobiler, sms, msn, e-post, m.m. Tanken är att de i detta skede av programmet ska få en anknytning till huset, till Postens historia samt en förståelse för kopplingen mellan då och nu.

Efter den posthistoriska introduktionen får eleverna själva gå genom utställningen som skildrar Postens 370-åriga utveckling och vi ber dem att bl.a. lägga märke till alla tekniska hjälpmedel som drivit samhällets och postens utveckling framåt.

Tio minuter senare möts vi vid avdelningen som skildrar beredskapstiden och berättar om de brevkorrespondenser som

museet fick in i samband med ett upprop som gjordes 1989, när den sista delen av basutställningen byggdes. Vi berättar om beredskapstiden och hur situationen kunde vara för en familj där maken plötsligt blev inkallad och utplacerad "någonstans i Sverige" och där maken blev ensam med barn och hem och uppmanades att stötta och uppmuntra mannen ute i fält. Här försöker vi få eleverna att fundera kring hur de kunde kommunicera med varandra och hur bristen på moderna kommunikationsverktyg gjorde brevskrivandet så viktigt.

Högläsning. Efter drygt en halvtimme ändrar besöket inriktning och vi ägnar oss i stället åt dagens arbetsuppgifter: att granska uppsatserna, att diskutera källor och att lära sig konsten att vara källkritisk. Vi förflyttar oss till matsäcksrummet, där vi bjuder på saft och kakor samt högläsning ur Svens och Gertruds brevväxling. Vi läser varsitt brev och tanken är att eleverna ska luta sig tillbaka, lyssna och kanske få ett nyväckt intresse för Sven och Gertrud som personer: Vilka var de? Hur tänkte de? Hur levde de? Lever de än idag? Hur många brev skrev de? Vad skrev de i de andra 73 breven?

Efter högläsningen talar vi om tilltalet i breven och vad de skriver om samt diskuterar rena arkivfrågor såsom begreppet arkiv, vad som kan finnas i arkiven och museernas samlingar, hur det kan vara att lämna ifrån sig egna brev/dagböcker till ett arkiv eller museum och vilka lagar som gäller för enskilda arkiv, respektive statlig arkivsektor.

Databaser och källmaterial. Sedan är det dags att röra på benen och vi tar oss upp till Post F@ktum som ligger på 2 tr. i museet. I en av salarna har vi på förhand ställt elevernas stolar i en halvcirkel så att eleverna kan se museets webbsida på storbild. Syftet är att leda in dem på frågor som rör museernas och arkivens tillgänglighet. Vi talar om hur intresset för databaser från museernas sida har växt fram ur ambitionen att å ena sidan visa det som finns bakom kulisserna i så stor utsträckning som möjligt och samtidigt intresset av att skydda och bevara material för eftervärlden. Här försöker vi också inspirera dem att inför sina projektarbeten söka

sig till ett arkiv som passar deras intressen. Slutligen får eleverna hjälpa till med att söka efter Svens och Gertruds brevväxling i museets databas.

När vi tittat närmare på vår träff i databasen, ber vi en av eleverna att komma upp och spela rollen som forskare. Hans eller hennes uppgift blir att med hjälp av informationen från sökträffen i databasen be arkivarien att plocka fram arkivlådan ur arkivet (här spelar någon av oss museipädagoger rollen som arkivarie och arkivlådan hämtas från rummet intill). När arkivlådan står på plats på bordet framför eleverna, är det forskareleven som får lyfta på locket och i detta skede är det ofta en ganska fnittrig stämning i rummet.

Det första som eleverna ser är arkivhandskarna som ligger överst i lådan och forskareleven får till uppgift att ta på sig handskarna och plocka fram några av paret Karlssons brev. Under tiden berättar vi om varför arkivarien har handskar när han/hon arbetar med materialet och om papperskvaliteten idag och före 1800-talets mitt, då papper tillverkades av lump och således var mer hållbart. Brev från 1700-talet kan t.ex. vara av ett mindre känsligt material än de brev vi har framför oss från 1940, som alltså är skrivna på papper tillverkat av trämassa, cellulosa.

När några fotografier skickas runt med paret Karlsson, deras vänner, dottern Inger, Sven i uniform och en festlig Luciatillställning börjar frågorna komma om hur det gick sen efter kriget, om de återförenades och om de fortfarande lever. Eleverna får då se ett tidningsurklipp från 1990 när paret Karlsson kom till museet för att överlämna sin brevväxling. På bilden står de, nu i 70-årsåldern, bredvid varandra och håller fram sin brevväxling omlindad med ett rött snöre. De ser glada ut och de väcker stor sympati hos eleverna. Vi berättar sedan att enligt folkbokföringen gick Gertrud bort den 8 april 2001 och Sven, konstigt nog, samma datum men fyra år senare.

Grupparbeten. Eleverna delas nu in i tre grupper där den första gruppen ombeds att reflektera och diskutera – så fritt som möj-

ligt – om sådant som handlar om förstahandskällor: Vad är en förstahandskälla? Beskriv och ge konkreta exempel! På vilket sätt skiljer sig användningen av förstahandskällorna mellan uppsatserna? Vad kan man som forskare utvinna genom att gå till förstahandskällor? Är förstahandskällor trovärdiga?

Den andra gruppen får till uppgift att diskutera andrahandskällor: Vad är en andrahandskälla? Ge exempel! Hur är det med Internet? Hur används andrahandskällorna i de två uppsatserna? Framgår det tydligt om det är uppsatsförfattaren som uttalar sig eller om citatet är hämtat från annan källa? Varför är det viktigt att det framgår varifrån en uppgift/ett citat är tagen ifrån?

Slutligen diskuterar den tredje gruppen frågeställningarna och slutsatserna: Vilka är frågeställningarna? Finns det problem med hur de är formulerade? Har uppsatsförfat-

Foton väcker också nyfikenhet:

Vem är det på bilden? Var de verkligen klädda så här? Var togs bilden? När då? Av vem och varför?

Foto: Lisa Wiklund.

Photos also arouse curiosity.

Who is that a picture of? Were they really dressed like that? Where was the photo taken? When?

By whom and why?

Photo: Lisa Wiklund.

tarna fått svar på sina frågeställningar? Hur är slutsatserna, saknar ni något? Hur skulle ni skriva dem?

De tre grupperna får arbeta med frågeställningarna i varsin lokal i Post F@ktum under 20 minuter. Frågorna upplevs av eleverna som ganska svåra, men tanken är att reflektionen i detta skede ska vara ganska snabb, tillfällig och improviserad. Tillsammans får de nu möjlighet att utan lärare och handledare tänka vidare kring uppsatserna och hur dessa är uppbyggda. De vet också att när de kommer tillbaka ska de göra en kort presentation av sin diskussion och ge en sammanfattning av sina reflektioner. Ett fördjupningsarbete sker i nästa steg.

Seminarium. När vi träffas igen är det dags att fördjupa resonemangen. Vi låter varje grupp muntligt formulera sina tankegångar och en sekreterare från någon av de andra grupperna skriva ner viktiga termer och begrepp på en skrivtavla så att vi hela tiden får tankegångarna sammanfattade med ett ord eller ett begrepp. Vi upprepar för grupperna att vi vill få till stånd ett seminarium där alla deltar och att vi är där för att vägleda och förtydliga sådant som är viktigt. Alla grupper har alltså en möjlighet att opponera sig och motivera hur de tänkt. Det är viktigt att dialogen är så öppen och tillåtande som möjligt samt att vi inte säger vad som är rätt eller fel, utan snarare förstärker och bekräftar deras tankegångar i syfte att bredda och fördjupa perspektiven. Detta bekräftande förhållningssätt är mycket viktigt för den fortsatta dialogen eftersom det sporrar eleven att dels tänka vidare och dels att våga uttala dessa tankar högt för oss andra. Meningen är att i denna dialog skapa en reflektionsprocess där olika perspektiv och aspekter blir belysta, så att kunskapen sakta men säkert växer fram.

Pedagogerna Lena Wilhelmson och Marianne Döös har formulerat följande definition av det s.k. dialogiska förhållningssättet:

”Dialog för reflektion innebär att samtala i grupp för att lära tillsammans. Prata gör vi på många sätt men här handlar det om att använda samtalet för att tillsammans kon-

struera en mer sammansatt kunskap och förståelse. Lärandet i dialogiska gruppsamtal är individuellt och gemensamt på samma gång. Individuellt då var och en lär genom att förändra sina egna föreställningar och samtalsämnen. Generellt genom att alla i gruppen tillsammans utvecklar en förståelse som ingen hade kunnat skapa på egen hand.”

När vi känner att vi har bearbetat uppsatserna tillräckligt, låter vi eleverna sätta betyg på dem. Tanken är att de ska få ”stå på andra sidan” och själva poängbedöma de faktorer som avgör om en uppsats blir bra eller inte. När eleverna själva får bedöma kvalitén är det också lättare för oss att se hur de uppfattat vårt ”budskap”.

Ny erfarenhets- och kunskapsbank

I nästan samtliga grupper som vi hittills mött är eleverna till en början ganska överens om att uppsatsen som använder sig främst av andrahandskällor och tung posthistorisk litteratur om postcensur, är en bättre uppsats än den som i första hand har använt sig av brevväxlingen som utgångspunkt i analysen. Efter halva seminariet, när de dryftat frågor om trovärdighet, frågeställningar, bearbetning av källor, hur man ställer frågor till materialet samt hur man skriver bra slutsatser, börjar en förståelse växa för bristerna och kvaliteten i de båda uppsatserna. Vid denna vändpunkt, när de inser att det är uppsatsen som utgår ifrån brevväxlingen som är den bättre av de två, är deras aha-upplevelse verkligen påtaglig.

Det eleverna har med sig hem efter att ha deltagit i programmet är en ny erfarenhets- och kunskapsbank. De har fått en inblick i hur det är att använda sig av första respektive andrahandsmaterial och de har själva upplevt vad som händer med ett arbete när man lägger olika perspektiv på källorna. Oavsett om det handlar om Internet, fon, eller en färdigskriven rapport har de lärt sig att kritiskt granska, bearbeta och ta sig an ett material. De har själva i en process resonerat sig fram till hur uppsatsprocessen på gymnasial nivå bör se ut.

Inlärningsgreppen – en sammanfattning

Nedan återges i punktform hur vi tänkt när det gäller att skapa gynnsamma situationer för inläringen, hur man väcker studenternas intresse och vilka "grepp" vi använder för att få eleverna engagerade:

- *Förberedelser.* Det finns en poäng med att eleverna får bekanta sig med Postmuseums material innan de kommer till museet. På så sätt får de en introduktion och en första inblick i vad de ska arbeta med under besöket. När de sedan kommer till museet, fortsätter de på något som de inlett i klassrummet och som de nu får en djupare förståelse för. Men det är lika viktigt att vi också förbereder oss inför vårt möte med gruppen: Vilka är det som kommer? Vilken årskurs? Vilken inriktning? Hur många är de? Har de

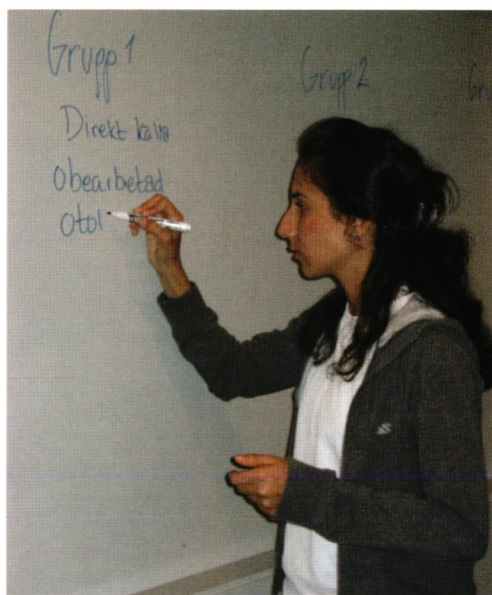
skrivit uppsats förut? Är de i början, mitten eller slutet av uppsatsskrivandet?

- *Förankring i museet och i Postens historia.* Eleverna måste få en klar och tydlig motivering till varför de ska besöka just Postmuseum och varför de ska arbeta med posthistoriskt material. Risken är annars att besöket "hänger i luften" och att eleverna får svårt att förstå meningen med de nyvunna kunskaperna och vad de ska ha dem till.
- *En varm och välkomnande atmosfär.* Miljön måste vara varm, trygg och välkomnande. För ökad förståelse och insikt skapar vi ett forum där alla ska känna sig trygga att tala och tänka: inga pekpinnar eller rätt och fel, vi uppmanar dem att reflektera fritt och vi bekräftar dem hela tiden!
- *Inspiration från PBL och Case.* Med gruppens hjälp tar de sig an ett svårt material som de sedan vet att de ska redovisa i seminarieform. Att upptäcka sina kunskapsluckor och sedan söka upp sådana källor som ökar kunskapen har en stor pedagogisk poäng för inläringen.

Eleverna sprids ut i lokalerna
i Post F@ktum för att grupparbeta.
Foto: Lisa Wiklund.

The students spread out to
do group work at Post F@ktum.
Photo: Lisa Wiklund.

Varje grupp presenterar sina diskussioner och utser en sekreterare som skriver stödord och viktiga begrepp på tavlan.

Foto: Lotte Edsbrand.

Each group presents its discussions and a secretary is chosen to write main points and important concepts on the board.

Photo: Lotte Edsbrand.

Våra erfarenheter hittills

Under de sex år som programmet *Källor och källkritik* bedrivits på museet, har vi i genomsnitt tagit emot mellan 10 och 15 grupper per termin. Somliga lärare lägger seminariet i anslutning till de ämnesval eleverna ska göra inför projektarbetet i årskurs tre, medan andra vill börja terminen med ett källkritiskt seminarium i anslutning till sina egna källkritiska föreläsningar.

Programmet har utvecklats från att omfatta ett samarbete med en klass under en termin till att vara ett två timmar långt engångsbesök. Några lärare återkommer år efter år med nya klasser och andra vill gärna komma med samma klass till både *Källor och källkritik* och *Forskarsskolan*.

Vår egen erfarenhet är att många lärare ser seminariet som en elevstödande funktion: en introduktion och hjälp till den källkritiska diskussion som de ska fördjupa sig i

under resten av året. Men även som en lärarstödande funktion: lärarna behöver själva få en inblick i hur man kan arbeta med arkivmaterial och hur man källkritiskt granskar uppgifter från Internet. Det har visat sig att det finns en stor efterfrågan hos lärare att få hjälp med att diskutera källkritik med sina elever, men också att faktiskt komma i kontakt med historiskt arkivmaterial för att inspirera eleverna att leta uppsatssämen i arkiven. Ett flertal lärare som varit på besök med sin skolgrupp har efteråt uttryckt en tacksamhet över att någon annan än de själva berättat vikten av att granska källorna.

Vi tar emot grupper från gymnasier, Komvux och folkhögskolor från hela Stockholm. Ibland är grupperna mycket väl förberedda och ibland inte. Några grupper är vana att föra källkritiska diskussioner och andra har ingen eller liten erfarenhet. I vissa klasser är eleverna välartikulerade och i andra finns stora svårigheter att formulera sig i både tal och skrift. En del grupper uttalar sig lätt och spontant. Andra håller tillbaka och passar på varandra vilket försvårar seminarieformen som i mångt och mycket bygger på att alla vågar säga vad de tänker. Men gemensamt för alla grupper är att få elever har besökt ett arkiv och hittills har ingen tidigare beställt fram material från ett arkiv. Besöket på Postmuseum får därför en alldeles särskild betydelse för elevernas kunskap om och inblick i vad som rymms i museerna och arkiven.

Eftersom målen i de senaste läroplanerna har varit att främja gymnasieelevernas egen forskning, fördjupnings- och projektarbeten, ligger det i tiden att museerna får en mer konkret uppgift som ett led i utbildningen för elever på gymnasienivå.

I en tid när Internet är den första – och för många kanske den enda – källan till information, ställer det höga krav på museerna att på skilda sätt, med olika sorters kreativa metoder och lösningar, försöka tillgängliggöra det material som döljer sig bakom kulisserna.

Källor och litteratur

Alexandersson, Mikael & Limberg, Louise,
Textflytt och sökslump:
informationssökning via skolbibliotek.
Forskning i focus, 18.
Stockholm 2004.

Allard, Michael,
Att arbeta med case i skolan.
Lund 2001.

Egidius, Henry,
PBL och case-metodik: hur man gör och
varför.
Lund 1999.

**Eskilsson, Ulf, Simonsson,
Kjell & Törnqvist, Gunnar,**
Är det sant?:
grundläggande övningar i källkritik.
Varberg 2004.

Imsen, Gunn,
Elevens värld: introduktion i pedagogisk
psykologi. 3. uppl.
Lund 2000.

Krut: kritisk utbildningstidskrift.
2003:1.

Leth, Göran & Thurén, Torsten,
Källkritik för Internet.
Styrelsen för psykologiskt försvar: rapport 177.
Stockholm 2000.

Limberg, Louise,
Att söka information för att lära:
en studie av samspel mellan
informationssökning och lärande.
Skrifter från Valfrid, 16.
Borås 1998.

**Marton, Ference, Hounsel,
Dai & Entwistle, Noel (red.),**
Hur vi lär. 2. uppl.
Stockholm 1996.

Sträng, Monica H. & Dimenäs, Jörgen,
Det lärande mötet:
ett bidrag till reflekterande utvärdering.
Lund 2000.

Thurén, Torsten,
Källkritik. 2. uppl.
Stockholm 2005.

Thurén, Torsten,
Sant eller falskt?:
metoder i källkritik.
KBM:s utbildningsserie, 2003:7.
Stockholm 2003.

Wilhelmsson, Lena & Döös, Marianne,
Dialogkompetens för utveckling i arbetslivet.
Stockholm 2002.

Vygotskij, Lev Semenovic,
Tänkande och språk.
Göteborg 2001.

Vygotskij, Lev Semenovic,
Mind in society: the development of higher
psychological processes.
Cambridge, Mass. 1978.

Webbpublikationer

Eklöf, Anders,

Källkritik och Internet.

Uppsats Malmö Högskola,

lärarutbildningen 2002.

http://www.skolutveckling.se/skolnet/kolla/pdf/Kallkritik_och_Internet.pdf

Holmqvist, Anette,

En lathund till källkritik på Internet:

vem säger vad till vem och i vilket syfte?

Datorn i utbildningen, 3/2001.

www.diu.se/nr3-01/nr3-01.asp?artikel=s22

Holmqvist, Anette,

Med fokus på källan.

Datorn i utbildningen, 3/2001.

[http://www.diu.se/nr3-01/](http://www.diu.se/nr3-01/nr301.asp?artikel=s20)

[nr301.asp?artikel=s20](http://www.diu.se/nr3-01/nr301.asp?artikel=s20)

Kolla källan!

Källkritik.

<http://www.skolutveckling.se/skolnet/kolla/kallkritik.html>

Koopi (utg.).

Svenska gymnasieelevers användning av internet i skolarbetet.

Stockholm 2006.

[http://www.koopi.se/media/texts/](http://www.koopi.se/media/texts/undersokningarundersokning_internetanvandning_i_gymnasieskolan_2006-03-20.pdf)

[undersokningarundersokning_](http://www.koopi.se/media/texts/undersokningarundersokning_internetanvandning_i_gymnasieskolan_2006-03-20.pdf)

[internetanvandning_i_gymnasieskolan_](http://www.koopi.se/media/texts/undersokningarundersokning_internetanvandning_i_gymnasieskolan_2006-03-20.pdf)

[2006-03-20.pdf](http://www.koopi.se/media/texts/undersokningarundersokning_internetanvandning_i_gymnasieskolan_2006-03-20.pdf)

Rask, Stig Roland,

Nätet som källa och text.

Stockholm 1999.

ITiS Studiematerial.

<http://www.skolutveckling.se/skolnet/kolla/pdf/natetsomkalla.pdf>

Skolverkets lägesbedömning 2006.

Pressmeddelande från Skolverket,

1 november 2006.

Wiklund, Ann,

Ögon, öron och ord – redskap för källkritik.

Kolla Källan!

Stockholm 1999.

http://www.skolutveckling.se/skolnet/kolla/pdf/Ogon_oron_och_ord.pdf

Post F@ktum meets the Upper Secondary School

Post Museum's fact-finding floor, Post F@ktum, was created during 1999 in connection with the latest rebuilding work. The intention is to make the library and archives as well as the collections of stamps and postal objects reachable from a single location so that casual visitors, researchers, book-borrowers or students can more easily survey what is available behind the scenes in the Museum. With a view to making the collections more accessible, three important initiatives have been created. A comprehensive and continuous digitalisation project has been started to make the collections accessible in data bases. The books in the library have been put on open display so that visitors can themselves search among the shelves. In addition, a teaching post has been created.

The idea is that visitors will be able to study philately and postal history more easily with the aid of data bases, books on open shelves, study collections of stamps, reading rooms and computers connected to the Internet, as well as helpful and knowledgeable staff.

A Teaching Initiative

The task of the teacher is to clarify and bring to life all that is hidden behind the doors of archives and object collections, and to actively introduce material that at first sight might seem unstructured, elusive and perhaps even uninteresting and difficult. The teacher, who is working with archive material, has to survey a huge amount of material in order to be able to dig deeply to produce either something completely unique or something general, and universally applicable.

To make the Museum's material accessible to a wider public than the faithful group of postal historians and philatelists who already visit the Museum, we have to try to find different ways of demonstrating what is available. This article describes how, while working with upper secondary students, attention can be drawn to the Museum's collections.

Invisible Sources

In March 2006, Koopi, Kooperativa institutet (Cooperative Institute) published a study which shows that eight out of ten upper secondary students obtain more than half the information they need for their group or individual written essay projects from the Internet. It also establishes that almost half the students have had no guidance from their teachers on how to examine the information on the Internet critically. Only one in three students checks who is the author and only one in three thinks the source of the information is of importance.

Of course, it is worrying that such a large proportion of the students turn to the Internet – and perhaps to nothing else. What will happen to all sources and all information that are not available on the Internet or in data bases connected to the web, i.e. sources that are not as easily accessible as the material that can be located instantly on the Internet?

Two Teaching Programmes are developed

In 2000, during the autumn term, the Museum's then teacher Pia Bäckström and I started to cooperate with a Komvux (Adult Education) group in the subject History B.

This resulted in two students each writing a 7-page essay on the subject 'Beredskapstiden' (the time of 'emergency and preparedness' during World War 2). Both students based their essays on the same collection of letters from the time of the second world war, *Sven och Gertrud Karlssons korrespondens* (the correspondence between Sven and Gertrud Karlsson), which is available in Post Museum's archives. As an introduction, to facilitate the study of the correspondence, the students were given a list of questions to ask themselves on the basis of the letters. They then had to make an appointment with us to be able to sit down in the Research Office to read the letters, look for literature in the library and in the Museum's data bases as well as work on their essays, but we were always close to hand if our help was needed.

Although the students had access to the same material, the two essays are very different. The students had used the first and second-hand sources in different ways, which we had not expected. However, this gave us the idea of using the two essays in some way in our future teaching work. We now had material that we would be able to let other students study, analyse and criticise.

During the 2001 spring term, the Museum's teacher Hedvig Bruzæus and I continued working on the project and another Komvux (Adult Education) group came to the Museum. As a starting point for their visit, we used the two essays as well as the authentic sources, i.e. the correspondence. We began the visit with an introduction to the Museum's postal history exhibition. This was followed by group work and an hour-long seminar where we discussed sources, how to handle sources and how to avoid certain pitfalls when writing essays. This enabled the students to come face to face with primary material and to discuss problems encountered when basing an essay on original documents. The students had read the essays before the visit in order to be well prepared for the work at the Museum.

Since then, the programme 'Källor och källkritik' (Sources and Critical Source Examination) has been slightly modified and the teaching tools refined, but the framework and basis are still the same. During autumn 2004 and spring 2005, the Museum's teacher Kari Arnekleiv developed another programme at Post F@ktum called 'Forskarskolan' (School for Researchers). The intention behind this is to offer students a programme where they themselves examine in detail, analyse and work on different types of primary sources in our archives.

The programmes "Sources and Critical Source Examination" and "School for Researchers" supplement each other. The former has a more theoretical bent, with a view to increasing the students' ability to critically examine sources from various types of media while writing their essays. The purpose of the latter programme is to give the students themselves an opportunity to gain experience in examining and analysing different types of primary material.

Learning Process – a Summary

We itemise below the thinking behind creating favourable opportunities for learning, how we arouse the students' interest and what we do to get the students involved:

- *Preparation.* There is a reason why the students should become familiar with the material available at Post Museum before their visit, which is that they will already have had an introduction and have an idea of what they will be working on during the visit. When they then come to the Museum, they continue with something that they have already begun in the classroom and that they will now get a better understanding of.
- *Ties to the Museum and the history of the Post Office.* The students will need clear and explicit reasons why they should visit Post Museum – and not just any museum – and why they should work with material from postal history. Other-

wise there is a risk that the visit will be “up in the air” and that the students will have difficulty in understanding the purpose of their new knowledge and what it is intended for.

- *A warm and welcoming atmosphere.* The environment has to be warm, safe and welcoming. To increase their understanding and knowledge, we are creating a forum where everyone will feel safe to speak and think: no lecturing, or right or wrong, we encourage letting them reflect freely and we support them the whole time.
- *Inspiration from problembased learning and case methodology.* As a group, they tackle difficult material that they know they will later have to give an account of in the form of a seminar. It is of great importance for the learning process that they discover for themselves the gaps in their knowledge and then find such sources as will increase their knowledge.

Our Experience so far

Over the six years that the programme “Sources and Critical Source Examination” has run at the Museum, we have received between 10 and 15 groups per term on average. Some teachers time the seminar to coincide with the students choosing the subject for their 3rd year written essay project, whilst others prefer to start the term with a seminar on critical examination of sources in parallel with their own lessons on the same subject.

The programme has evolved from being

a term-long cooperation with one single class to becoming a two-hour long, one-off visit. Many teachers return year after year with new classes and others want to bring the same class to both “Sources and Critical Source Examination” and “School for Researchers”.

Our own experience is that many teachers consider the seminar as a support function for the students: an introduction and help for the discussion on critical examination of sources that they will become involved in during the rest of the year. But also as a support function for the teachers: they themselves need to get an idea of how to work with archive material and how to examine the Internet source and information critically. There has turned out to be a great demand from teachers for help in discussing the critical examination of sources with their students, but also there is a demand for coming into contact with historical archive material to inspire the students to find material for their essays in the archives. A number of teachers who have visited the Museum with their school groups have afterwards expressed their gratitude that someone other than they themselves has stressed the importance of examining the sources.

At a time when the Internet is for many people the first – and perhaps only – source of information, it is extremely important that the museums try to make accessible the material that is hidden behind the scenes; this can be done in many different ways, using different kinds of creative methods and solutions.